

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՅԵՐ

ՌՈՍԻԿ ՔՈՉԱՐՅԱՆ

*«Մարենադարան», Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի ինստիտուտ,
փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածու,
ավագ գիտաշխատող*

ՀԵՐՄԵՆԵՎՏԻԿԱԿԱՆ ԻՐԱԴԻՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ «ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՂԸ» ՄՈՎՍԵՍ ԽՈՐԵՆԱՅՈՒ ՊԱՏՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳՈՒՄ

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ՝ հերմենևտիկա, պատմություն, նախընտրելի ընթերցող:

Պատմության ստեղծաբանության՝ «կյանքի եղելում-պատմիչ» և ապա՝ նաև պատմահաղորդակցության՝ «պատմական տեքստ-ընթերցող» երկուստեք հարաբերակցային գործընթացներում առկա է հերմենևտիկական իրադրություն: Մովսես Խորենացու պատմությունում հայոց ինքնության ու կյանքի եղելումի անթաքույց գոյությունը կամ անթաքչությունը (aleteya)¹ որպես իսկություն՝

ըմբռնված իմաստ ու իմաստության խորհուրդ, ուղղված, պատմումով իսկ առաքված է սերունդներին և նրանց ներկա ժամանակին: Եվ Մովսես Խորենացու պատմագիտական հայեցակարգի և ըստ այդմ՝ պատմության իսկության բացորոշմանը նպատակամետ խորհրդածության ընթացքն ուղղորդող հետևողական հարցադրությանն էականորեն նշանակալի է ներկայանում նաև հետևյալ ենթահարցը. ինչպիսի՞ն է Խորենացու պատմագիտական հայեցակարգում պատմության իսկության հասկացման ու մեկնողաբար բացորոշման հերմենևտիկական իրադրությունում «պատմության ընթերցողը»:

Փիլիսոփայական հերմենևտիկայի և կոնկրետորեն Պ. Ռիկյորի «տեքստի ֆենոմենոլոգիական հերմենևտիկայի տեսությունից» հայտնի է, որ պատմական բանախոսությունը (դիսկուրսը, բանավոր պատմասացությունը), լինելով դեմուդեմ ֆենոմեն (բներևույթ, ինքներ-

¹ «Անթաքույց գոյություն» կամ «անթաքչություն» կամ «իսկություն» (հին հույների aleteya) հասկացության մասին մանրամասն տես Хайдеггер М., Бытие и Время, Изд. "AD Marginem", М., 1997, էջ 212–230 և դրա հետ մեկտեղ՝ էջ 35–38, տես նաև Հայդեգերի բազմաթիվ այլ աշխատություններում: «Իսկության» հասկացմանն ու մեկնաբանությանը, այսու և՛ բուն հերմենևտիկային առնչվող ներկայության խնդրակարգը քննության է առնվել նաև իմ առաջին մենագրության ողջ բովանդակությունում, որի նախնական վերնագիրն էր՝ «Իսկության պրոբլեմը Հ. Գ. Գաղամերի փիլիսոփայական հերմենևտիկայում» (տես Քոչարյան Ռ., Հանս-Գեորգ Գաղամերի փիլիսոփայական հերմենևտիկան, «ԳԱԹ», Եր., 2006, էջ 28–29, 62–71, 82–83, 88, 90–91, 92–96, 98–99 և այլն): Եվ հարկ է նշել, որ նույն այդ մենագրության վերջում և ապա՝ սոցիալական ոլորտում հերմենևտիկայի կիրառության՝ համահեղինակությամբ գրված իմ մեկ այլ գրքում ու հոդվածներում, ինչպես նաև պատմության բովանդակ խնդրակարգի նկատմամբ հերմենևտիկայի կիրառության սույն ու այլ աշխատություններում «իսկություն» հասկացու-

թյունը գործածվում է ոչ ամենևին մինչ սոկրատյան հին հույների կամ Մ. Հայդեգերի ու Հ. Գ. Գաղամերի «գոյութենական ճշմարտության» հասկացությանը սոսկ նույնական իմաստով, այլ «գոյութենական ճշմարտության» ու նաև Պ. Ռիկյորի «նպատակաբանական ճշմարտության» հետ երկմիասնությամբ՝ մարդկային կեցողությանը ներկայավորվող «իսկության» լրումի արդեն ամբողջական հասկացությունը նկատի ունենալով:

նույթ)՝ ունի կոնկրետ հասցեատեր, որին և՛ ուղղված է տվյալ խոսքը, և՛ ի տարբերություն բանախոսության՝ տեքստը չունի կոնկրետ հասցեատեր, այլ՝ տեքստի ընթերցող կարող է լինել հնարավոր ամեն ոք¹: Ըստ իս, հարկ է, սակայն, խոստովանել, որ **յուրաքանչյուր հեղինակ, այդ թվում՝ նաև Պատմահայր Մովսես Խորենացին, ունի իր տեքստի համար նախընտրելի ընթերցողի մի փափագ ու երազանք, ըմբռնում ու սպասում, որ միգուցե իրեն ժամանակակից ներկայում կարող էր լինել միայն հնարավոր ու քիչ հավանական, այնուամենայնիվ, հենց նրա հասկացման սիրուն է հղված հոգու խորքից սիրով, տքնությամբ ու փափագով ասման բերված իմաստի ուղիղ դրվածքն ու լրիվությունը**: Իր «Պատմութիւն Հայոց» երկում Խորենացին, դիմելով ընթերցողին և ի սրտե անկեղծ խոսք ուղղելով նրան՝ որպես մերձավորի, արտահայտում է մտքեր, որոնցում ակներևությամբ ու հստակամտորեն ներկա է «նախընտրելի ընթերցողի» գաղափարը: Ինչպե՞ս հասկանալ «պատմության ընթերցողի» վերաբերյալ Մովսես Խորենացու պատմագիտական հայեցակարգում «նախընտրելի ընթերցողի» գաղափարը:

Նրա «Պատմութիւն Հայոց» աշխատությունն իր մասերում և մեկ-միասնական ամբողջությունում սկզբունքորեն հնարավոր է, իրավ ու նաև նախընտրելի՝ հասկանալ ու բացորոշել որպես **աշխարհի բոլորապատույտ անցուդարձում հայ ազգի սկզբնավորման ու կայացման համայնապատում իրադարձության, այսու և՛ ինքնության, կենսակերպի ու մշակույթի եղելումի, իսկությունը առաքինորեն նշանակալի ու կենարար իր բուն կապակցվածության ու համահյուսության մեջ հասկացող ու մեկնո-**

ղաբար բացորոշող հոգևոր ու հենց հոգեկեցույց պատմություն: Նրանում պատմվում է իմաստության ու քաջության և ամենայն առաքինության գործերի **խորհրդաբան պատմություն**²: Պատմական այս երկում դիտավորությանը համապատասխան պատմումի միջոցով պատմելիքը կարգվում է ընթերցող ու հասկացման ձգտող սերունդներին **մերձավոր ու ներկա** գոյավորությամբ:

Իր աշխատության մեջ Մովսես Խորենացին մարդկային ու ազգային ինքնության և կյանքի, որում և՛ կենսակերպի կարգավորության և կամ անկարգավորության, եղելումի ու պատմահայեցողության իսկության հետ մեկտեղ մեզ ուսուցանում է նաև հայրերի ավանդության ընթերցանության պիտոյական ու նախընտրելի կողմնորոշում ու տեսություն: Նա ասում է. «Իսկ դու, ո՛վ **ուշիմ ընթերցասերդ, հայեաց... և զարմացի՛ր**» (ընդգծումը իմն է՝ Ռ. Ք.)³: Հարկավոր է ուշիմ կերպով ընթերցասիրել, ընկալելու համար «անսուտ»⁴ իմաստը: Մա, ըստ էության, **հոգևոր նախապատրաստություն է, և այսպիսի կազմակերպվածությամբ ընթերցողը կանչվում է հայեցողության, պատմվածով ի հայտ եկողը ոչ զգայական աչքով, այլ՝ առանձնահատուկ ձևով՝ հայեցող կեցողությամբ դիտելուն, նկատելուն, որի դեպքում և նա կզարմանա**: Ընթերցողի բացության և հասկացման սիրո առ իմաստություն ուղղորդված կազմակերպվածությունը, որը և բանասաց կամ պատմասաց տեքստերի նկատմամբ իրագործվում է որպես ուղղորդված կազմակերպվածություն ու այդկերպ նախապատրաստություն դեպի իմաստընկալում, կրերի զարմացման, որ և սկիզբն է իմաստասիրության (Պլատոն, Արիստոտել):

Իմաստի ընկալմանն ընթերցողի նախապատրաստությունը անհրաժեշ-

¹ Տես Քոչարյան Ռ., Բանախոսության և տեքստի առանձնահատկությունները Պ. Ռիկորի «տեքստի ֆենոմենոլոգիական հերմենևտիկայի» հայեցակարգում, Փիլիսոփայությունը արդի աշխարհում, գիտաժողովի նյութեր, Եվրոպրինտ, Եր., 2013, էջ 197:

² Հմմտ. Մովսես Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Եր., 1991, էջ 10, տ. 4-5, տ. 17-18:

³ Տես նույն տեղը, էջ 17 (գլուխ Ե, տ. 12-14)):

⁴ Նույն տեղում:

տորեն նկատի ունի անձի մարդկային ինքնությունն այլակերպող ու ոչնչող և բանական էակի իմաստուն կեցողությունը խափանող ու անբանականության ստորաբերող, աստվածայինից (պատվիրաններից, շնորհից ու առաքիներություններից) ունայնացյալ վայրենկեցյալ գայթամար՝ չարակեցության և, այդպիսով, հենց չարության մատնող զանազան բնույթի՝ մտքի, հոգու և մարմնի, մոլություններից գերծ մնալը և կամ ձերբագատվելը, կնշանակի՝ այդ **մոլություններից «հոգով աղքատ» լինելն ու խոնարհության հասանելը**։ Քանզի հենց խոնարհն է գնահատում իմաստությունը և հիշատակելու ձգտում այն, ինչը իմաստության է կոչում, և հենց ներկա է եղելությունում, այն է՝ մարդկանց մտքում, խոսքում, գործում, կյանքի բարենշանակ կարգավորությունում (noesis-ում)՝ որպես **մտածված, ասված, արված բանական կամ հենց ոգեղեն բովանդակություն** (noema)։ Եվ պատմության մեջ մեկնողաբար բացորոշմամբ հյուսյալ այդ բնույթի կերպօրինակների իմաստներն ու խորհուրդներն են, որ իրենցում հայտում են գորություն՝ կրթող առ իմաստություն ու քաջություն և ամենայն առաքիներություն ու բարեկարգություն։ Ահավասիկ, ընթերցող լինելու և իր երկում պատմողական հյուսմամբ՝ ուշիմ մտքին և հասողությանը մատուցվող ուղիղ իմաստին ու իմաստության խորհուրդին հաղորդ ու ընկալ դառնալու համար անհրաժեշտ այս խոնարհությանն է կոչում ամենքին իմաստուն հայր Մովսես Խորենացին։

Պատմահայրը հայոց կյանքում մարդկային ու ազգային ինքնության և կենսակերպի նշանակալի եղելումի պատմվող ուղիղ իմաստին ու իմաստությանը ընթերցողի հասու դառնալու համար անհրաժեշտ և միմիայն հնարավոր խոնարհության ու իմաստության ուսումնասեր ընթերցասիրության, ապա և՛ ստեղծագործ ու բարերար կենսակերպի իմաստության է կանչում, և, այդպիսով,

մարդկային ու ազգային կյանքի համար հիմնարար և իսկը կենարար հոգեկրթություն է իրագործում նաև հռետորական բազմաթիվ հնարներով, որպես օրինակելի ու պատվելի տեսանել տալով բոլոր նրանց ջանքն ու իմաստությունը, որ այլոց և այդ թվում՝ նաև հենց պատմագիրների մեջ հայտնաբերել էր նա՛։ Մովսես Խորենացու պատմական այս տեքստում հերմենևտիկական իրադրության և հասկացման սիրո ու բացության, ապա և՛ ասվող ու իսկություն բացահայտող իմաստին ու իմաստությանը հասու և ընկալ լինելուն սատարող պատմումը նաև հռետորությամբ հյուսելու առնչությամբ կարելի է նկատել ուշագրավ ու էականորեն նշանակալի մի իրողություն։ Հռետորության արվեստի ու կիրառության քրիստոնեական հայեցակարգը, որ ունի և իրագործում է իր երկում Պատմահայրը, ուշագրավ ու լիովին այլ է, քան նախկին՝ անտիկ հռետորության արվեստը, և որպես դիտավորություն ունի՝ ոչ թե ասված «բան»-ի նկատմամբ, նրանում բովանդակյալ ճշմարտությունից շեղվող «առավելությամբ»՝ այլոց **հավանությանն ու համոզելուն** հասանելը, այլ՝ հենց **ճշմարտությունն ու իմաստությունը բացահայտելը**։ Ըստ Խորենացու, **հռետորությունը ճշմարիտ ու իմաստուն խոսքի արվեստ է՝ մարդկային ինքնությանն ու կյանքին օգտակար ամենայն պիտոյից բացահայտությանն իր բուն կոչմամբ ու ըստ այդմ՝ իսկությամբ**։ Պատմահայրն այն օգտագործում է պատմվող եղելություն-

¹ Հերմենևտիկական իրադրության ու ընթերցողի հասկացման սեր կյանքի կոչող և այդ սիրով ընդհանրապես ամեն հեղինակի ու նաև Պատմահայր Մովսես Խորենացու համար փափագելի՝ նախընտրելի ընթերցողի և հենց նրա **նախընտրելի հասկացման բացության** կազմակերպմանը սատարող հռետորական այս հնարքների մասին աստ լոկ կարճառոտ ամրագրելով, սկզբունքային անհրաժեշտությամբ այն որոշակի մի չափով նաև երկրորդելով՝ կմեկնորոշվի այլ հրապարակման մեջ պատմության հյուսման վարդապետական եղանակի առանձնահատկությունների ներկայացման առիթով։

ների իսկությունը գրավոր հյուսմամբ բացահայտելու և մարդկային ու նաև ազգային ինքնության և կյանքի ճշմարտությունն ու բարին մեկնողաբար մատուցելու համար ընթերցողի հասողությանը՝ ի նպաստ նրա ինքնության առհմաստություն ներկրթության ու կենսակերպի բարեկարգության:

7. Մեկ այլ հրապարակման մեջ «պատմության դիտավորության» խնդրի առնչությամբ առավել բացորոշությամբ արդեն ասվել է, որ Մովսես Խորենացու համար առաջնահերթ նշանակություն ունի «պատմության կարիքի» ֆենոմենը (բներևույթը, ինքնբնույթը), որ մարդը ցուցաբերում է անցյալի նկատմամբ իր հարաբերությունում¹: Կարելի է նկատել, որ ըստ Մովսես Խորենացու տեսանունի և դրվատող բարձրագույն գնահատման, Սահակ Բագրատունու մտահղացումը՝ գրել հայոց պատմություն և պատմել եղելությունը հայոց մեծաց ծննդոց, իմաստության ու քաջության գործերի, ըստ էության, ցուցանում է մեզ մարդկային ինքնության ու կյանքի գոյության հոգևոր կենդանության ու բարի կենսաբարության առումով էականորեն նշանակալի մի կարիք և ստույգ պատմության հյուսմամբ՝ հոգածությունն այդ կարիքին: «Բայց ընդ քո յոյժ զարմացեալ եմ ընդ մտացդ ծննդականութիւն, որ ի սկզբանցն մերոց ազգաց մինչև ցայժմուս միայն գտար զայսպիսոյ մեծէ իրէ բուռն հարկանել, և մեզ խոյզ խնդրոյ առաջի արկանել – երկար և շահաւոր գործով զազգիս մերոյ կարգել զպատմութիւնն ճշդիւ՝ զթագաւորացն և զնախարարականաց ազգաց և տոհմից, թե ո՛վ յումմէ, և զինչ իւրաքանչիւր որ ի նոցանէ գործեաց, և ո՛վ որ ի ցեղիցս որոշելոց ընտանի և մերազնեայ, և ո՛յք ոմանք եկք ընտանեցեալք և մերազնացեալք. և զգործս և

զժամանակս իւրաքանչիւր գրով դրոշմել, ի ժամանակէ անկարգ ամբարտակին շինուածոյ մինչև ցայժմ.– գեղեցիկ զայս քեզ համարեալ ի փառս և անջան հեշտութիւն (ընդգծումը՝ Ռ. Բ.)»²:

Ո՞րն է այդ «կարիքը» և ըստ այդմ՝ «պատմությամբ հոգածությունը»: Պատմության հյուսմամբ, որպես և պատմության իսկությունն ու բուն իմաստը հայտող խորհուրդ, հայոց ինքնության, կենսակերպի ու մշակույթի նախընտրելիորեն բարեկարգ գոյության կարիքի հոգածությանն է ուղղված՝ մեկնողաբար բացահայտմամբ ու գրով ամրագրմամբ՝ ժամանակակիցների ու սերունդներին հաղորդելը իմաստությունն ամենայն պիտոյից՝ և՛ այն, որ ներկա էր հայոց նախնյաց կյանքի եղելություններում, և՛ այն, որ կա այլուստ արտաքին՝ այլ ազգերի կյանքի եղելություններում, մեզանում ի օժանդակություն ներածելու օգտակար ու պիտանի իմաստությունը³: Քրիստոնյա սուրբ հայրերի տեսական ու գործնական իմաստության ուսուցանության պրակտիկայում, որպես ավետարանական ճշմարտություն, կարելի է նկատել մարդկային ինքնության ու կենսակերպի կրթությանն ու կատարելագործմանը նպատակամետ ամենայն պիտոյից ուսման անհրաժեշտություն ու նախընտրելիության հորդորում: Խորենացու պատմության մեջ հայոց կյանքի ոչ միայն քրիստոնեական, այլև հեթանոսական շրջանի վերաբերյալ պատումն է հյուսված՝ ընտրելով մարդկային ինքնությանն ու կյանքին կրթական ու առինքնող հոգևոր նշանակություն իրենցում հայտող հոգեկեցույց ու կենսաբար ամենայն պիտանին:

Այս առնչությամբ էական է հիշատակել, որ ս. Բարսեղ Կեսարացին ևս նշում է հեթանոսական գրքերից հոգևոր

¹ Քոչարյան Ռ., Պատմության դիտավորությունը Ս. Մովսես Խորենացու պատմագիտական հայեցակարգում, «Բանբեր Մատենադարանի», «Նաիրի», Եր., 2012, հ. 19, էջ 119–120, 123–126:

² Մովսես Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Եր., 1991, էջ 11–12:

³ Տես նոյն տեղը, էջ 6:

օգտակարություն քաղելու հնարավորությունը՝ գտելով ու առանձնացնելով դրանց բովանդակությունում ուսանելին, առաքինին ու բարին ու նաև դեն գցելով ամենայն խոտելին: «Ես հենց կամենում եմ ձեզ ցույց տալ, որ անհարկի է մեկընդմիջտ նրանց հանձնել ձեր բանակա-նության սնուցարանը և հետևել նրանց, ուր էլ նրանք տանեն, այլ՝ ընկալելով նրանցից օգտակարը, պետք է կարողա-նալ ինչ-որ բան նաև դեն գցել»¹: Կեսա-րիայի սուրբ և իմաստուն հայրապետին ակնհայտ է, որ այդ գրականության ու իմաստասիրության մեջ անօգտակարի ու անպիտանի հետ մեկտեղ կա նաև օգ-տակարն ու պիտանին: Այս կյանքը տես-նելով որպես մյուս կյանքին, այն է՝ երկն-քի արքայությունում Աստծուց անբաժան հավիտենական ու երանելի կյանքին, նախապատրաստության եզակի հնա-րավորություն՝ ս. Բարսեղ Մեծը գրում է. «Այդ մյուս կյանքի ներսն են տանում Սուրբ Գրքի մատյանները, ազդելով մեզ վրա նրանցում պարունակյալ ծածուկ իմաստով: Բայց քանի դեռ երիտասարդ տարիքի պատճառով մենք չենք կարող հասու լինել նրա մտքի խորությանը, վարժում ենք մեր հոգևոր աչքը այլ, նրա-նից ոչ հատուկ հեռու իրերի նկատմամբ, որոնք նման են նրա մի տեսակ սովեր-ների և կամ հայելիների: ...Ահավասիկ և մեզ անհրաժեշտ է մտքք հաղորդակցվել պոետների, գրողների, հռետորների և բոլոր մարդկանց հետ, որոնցից կարելի է ստանալ գեթ ինչ-որ բան՝ օգտակար հոգու խնամքի համար: ... Ուսումնասի-րենք նախ՝ արտաքին աշխարհի հետ կապված այդ աշխարհիկ գրողներին, իսկ հետո արդեն «ուշ» կոչենք սրբազան և գաղտնի դասերին, կարծես, սովորույթ ստեղծելով՝ ջրում նայել արևին, մենք հե-տո տեսողությամբ ընկալու կլինենք նաև նրա իսկական լույսին»²: Մի քանի տող

ներքև ս. Բարսեղ Մեծը նաև ավելացնում է. «Ասում են, որ հանրահայտ Մովսեսը, ում անունն իր իմաստության համար փառավորվեց բոլոր մարդկանց մեջ, խե-լամուտ ու վարժ էր սկզբում եգիպտա-կան գիտություններում և հետո էր միայն անցել Գոյի հայեցողությանը: Նրա նման նաև իմաստուն Դանիելը Բաբելոնում, ինչպես հաղորդում են, ուսումնասիրել է քաղդեական իմաստությունը և միայն դրանից հետո շփվել աստվածային գի-տություններին»³:

8. Մարդու կեցողության ինչպիսի՞ կարգում է «տեսանելի» դառնում ու «ի հայտ գալիս» պատմությունը, կամ այլ կերպ ասած՝ ո՞ր «դոճով» է մարդուն բացվում պատմությունը: Խոսքը մար-դու անհրաժեշտ և դրա հետ մեկտեղ նաև նախընտրելի այն լինելության կեր-պի մասին է, որը և միայն նրան կուղղի նկատել անցյալի գործերից ինքնության և կյանքի իմաստուն ու բարի կարգա-վորությանը **կենսարար և հոգեկեցույց** նշանակալիություն: Ինչպես արդեն վերը ասվեց, Մովսես Խորենացին որ-պես այդպիսի կեցողություն նկատի ու-նի **խոնարհությունը: Ներանձնականի խոնարհ կարգավորություն ունեցող մարդկային ինքնությունն է, որ իրե-նում տեսնում է հոգևոր կարիք իմաս-տության ու բարու: Հոգու՝ առ Աստված խոնարհության կարգում է մարդկային ինքնությունը** հասու և գիտակից իր հո-գում ու նաև այլոց հետ փոխգործունեու-թյամբ կայացող կյանքում և հենց սրտի խորհրդում, մտքում, խոսքում և գոր-ծում՝ Աստծո և աստվածայինի, նույնն է, թե ասել՝ առաքինությունների, կարիքին: Եվ ապա՝ հոգու՝ առ Աստված խոնար-հության այդ կարգավորությամբ է, որ Աստծո ու աստվածայինի՝ առաքինու-թյունների նույն այդ կարիքի առումով՝ մարդկային ինքնությունը նշանակալի իմաստ և խորհուրդ է տեսանում կոնկ-րետորեն՝ իր ազգի և ընդհանրապես՝

¹ **Василий Кесарийский**, О том, как молодым людям извлечь пользу из языческих книг – Памятники ви-зантийской литературы IV–IX веков, М., 1968, с. 54.

² Նույն տեղում, էջ 55:

³ Նույն տեղում, էջ 56:

ողջ մարդկության՝ նախնյաց ու նաև ժամանակակիցների կյանքի պատմյալ կամ դեռևս անպատում գործերում, այսպիսով իսկ՝ բացահայտելով «պատմության կարիք» և այդ կարիքը «լցնելու» հոգածության դիտավորություն, կերպարանում ու կատարում: Սահակ Բագրատունու վերոնշյալ խնդրանքը մեկնելով՝ հենց այդ է հայտնացույց անում Մովսես Խորենացին, գրելով նրա մասին հետևյալ տողերը. «...զքեզ այժմ այսպիսի եղեալ ծանեաք,— ապա ուրեմն յայտ է, թե ամենեցուն քան զքեզ նախագունիցն ճանաչիս վեհագոյն, և բարձրագունից արժանաւոր գովութեանց, և այսպիսիս պատկանաւոր դնիլ յարձանագրութիւնս բանից»¹:

Կարելի է ամրագրել, որ խոնարհությամբ տեսանելի և որպես արժանի գնահատելին դառնում է պատմության նյութ: **Առ իմաստություն խոնարհությամբ է մարդկային հոգուն ու մտքին հասու և տեսանելի պատմությունը:** Հեռավոր ու մերձավոր անցյալի և երբեմն նաև հեղինակին ներկայակից եղելություններում նախնյաց ու ժամանակակիցների՝ առ Աստված ճշմարիտ հավատի, հույսի, սիրո գործերը և ուրեմն՝ աստվածասիրության ու մարդասիրության հոգևոր սիրո վրա հիմնացյալ և նրանից բխյալ բարության ու բարեգործության, իմաստության ու քաջության և ամենայն առաքինության գործերը խոնարհին տեսանելի են որպես պատմելի: Խոնարհությամբ է հնարավոր դառնում անցյալի իրերի ու գործերի՝ աստվածային նախակոչվածությամբ խորհուրդ պահող և այսկերպ՝ խորհրդավոր իմաստները բացորոշել մարդկային ինքնությանն ու կենսակերպին հղված իրենց իմացյալ կոչման մեջ և ապա՝ հյուսել պատմությունում: Եվ հենց խոնարհությամբ է միայն հնարավոր խոնի թվացյալ անցյալը ինքնամաքրագործվող հոգու ակամբ

տեսանել ու իմանալի դարձնել որպես կազմակերպված և կամ կարգավորված ճշմարիտ պատմություն, իրենում Աստծո հայտնությունը՝ աստվածայինն ու իմաստությունը, որով և՛ իր իսկությունն ունեցող պատմություն, այդպիսով, հյուսելով այն իր իսկական և ոչ թե անիսկական գոյությունում:

Առաքինության՝ իմաստության ու քաջության, գործերի եղելությունը պատմող և իսկությունը բացահայտող «պատմության կարիքի» նկատմամբ բացության և հասողության ուղղորդված կարգավորությունը կամ կազմակերպվածությունը, իր հիմնային ըմբռնմամբ՝ որպես իսկ խոնարհություն, ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ առաքինությունների կատարելությանը, ըստ մարդկային կարողության, ներկրթության հիմնարար հնարավորություն՝ ուսման ուղղորդող և հենց ուսանել ուսուցանող կարևորագույն առաքինություն: Այս առաքինությունների մասին Խորենացին նշում է նաև մեկ այլ տեղ. «Այլ այսպէս զսա կարգեալ գտաք ի ուշմագունէ և յընթերցասիրէ ումեմնէ Ասորոյ և *հավապարիմ* թուեցաւ մեզ ասացեալն»²: **Ուշիմությամբ հայող խոհեմ միտքը տեսնում է պատմումով հանդիման կացուցյալը և հասու լինում իմաստին ու նրանում պահյալ իմաստության խորհրդին:** Այսկերպ՝ պատմությունից տեսական ու գործնական իմաստության հասկացման ձգտող ամենայն անձինք, ուշիմությամբ հայող և իրենց հոգու բանական մասը զարդարող խոհեմությամբ ընթերցասիրելով պատմություններ և կոնկրետորեն՝ Մովսես Խորենացու պատմական երկը, ունեն հնարավորություն՝ մարդկային և կոնկրետորեն՝ հայոց կյանքի նշանակալի եղելության իսկությունը հայտող իմաստից հասկացյալ իմաստության խորհրդով նորովի հայել իրենց ներաշխարհն ու կենսաշխարհը, մարդկության պատմյալ բովանդակ կյանքը և վերա-

¹ Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Եր., 1991, էջ 5-6:

² Նույն տեղում, էջ 20:

հասկանալ իրենց ինքնության ու «ներկայության» կամ «աշխարհում-գոյության» (Մ. Հայդեգեր), «կենսաաշխարհի» (Է. Հուսեռ) կամ «սեփական աշխարհի» (Հ.-Գ. Գադամեր) իսկությունը, որով և ներկրթյալ՝ նախընտրելի ու առինքնող նոր ինքնության «ձեռքբերմամբ» (Պ. Ռիկյոր), ասել է թե՛ նոր ինքնությանն անձնացյալ՝ իմաստնանալ:

Ուշիմության և ընթերցասիրության առաքինությունների առավելագույն աստիճանով զարդարված հոգով ճանաչված անձի (Մար Աբաս Կատինայի) ասածը Խորենացին բնորոշում է որպես ճշմարտությանը հավատարիմ: Նա նկատել է տալիս նաև այլ առաքինություններ՝ ճանաչելով «վեհագոյն և բարձրագունից արժանաւոր գովութեանց» Սահակ Բագրատունուն, որը խորհում է «օժանդակութիւնս իմաստից»¹ և բնութագրելով նաև նրանց, որոնք դեպի իմաստությունն անհոգություն կամ «անսիրելութիւն» ցուցաբերեցին², որպես «առ ի իմաստն տխմարութիւն, և անկատարութիւն ոգւոյն բանականի»³: Սուրբ հոր համար գովելի են ամենքը, որ այսպիսի բաղձանքով առաջնորդվելով՝ կարգվեցին որպես «վարժ ամենայն իմաստությամբ» (Բերոսոս)⁴ և ապա՝ «իմաստութեան ջանք՝ փոյթ անձին կալան աւանդել»⁵ և ով «պետ յանձին կալավ մատենագրել»⁶: Առաքինություններով կատարելագործվող ու կատարելության հասանող մարդկային հոգու զարդարյալ կարգավորությամբ է բնորոշում սուրբ հայրը իմաստություն պատմող և ուսանող անձանց, նրանց վերաբերյալ նշելով հետևյալ առաքինությունները, որոնցով պետք է կերպարանվել՝ ուշիմ, ընթերցասեր, ջանասեր, ուսումնասեր, դառ-

նալու համար վարժ և ապա՝ գիտակցաբար հանձն առնել իմաստություն պատմելու և «զկնեացն» ուսուցանելու մարդկային ինքնության, կյանքի ու մշակույթի՝ անհրաժեշտ ու նախընտրելի, կենսաբար ու հոգեկեցույց «պիտոյ»-ականություն: Խորենացին իր հետագոտական որոնումի ու հասկացման և ապա՝ իր «պատմումի» ու դրանով հայոց կյանքի եղելումից հայտնաբանյալ իսկության ու իմաստության խորհուրդի՝ իր բուն պատմելիքի առնչությամբ գրելով, թե՛ այդ իրագործել է՝ «որքան ջանք և հասողություն բավեցին», ըստ այդմ՝ նշանակալի է դիտում **հասկացման սիրո ջանքի** դերը նաև իր պատմության ընթերցողի ու հասկացման ձգտողի համար: Կյանքի եղելություններում բովանդակյալ և ապա՝ պատմական երկում «բանի» հայտնաբանյալ՝ հայոց ինքնությանն ու կենսակերպին սկզբունքորեն նշանակալի իսկության ու իմաստության խորհուրդի հասկացմանն ուղղված այդ «ջանքը», այսպիսով, հարկ է մեկնորոշել որպես հենց **հասկացման ձգտումի ու հենց սիրո ջանք**՝ մարդուն ուղղորդող ու հաստատող ընթերցասիրության այնպիսի մոդուսով, որը կարելի է բնորոշել՝ **պատմությամբ հայտնվածի նկատմամբ ընկալող մարդկային բանական հոգու ու մտքի ինտենցիա**: Ընթերցասեր լինելով՝ մոտենում ենք, ուսումնասեր լինելով՝ ակնկալում, «ջանի»՝ ընդարձակում նախկին մեր սովորականը, ուշիմությամբ՝ դառնում ընկալունակ հաղորդվող իմաստն «ի միտ առնելուն», և այս բոլորով՝ պատմվածով ուսուցումն ուսանում:

11. «Պատմական տեքստի» և «պատմության ընթերցողի» փոխհարաբերակցության հերմենևտիկական իրադրության և Պատմահոր պատմագիտական հայեցակարգի հասկացման համար նշանակալի միտք ու հենց քրիստոնեական հայեցակետի էական բովանդակություն է արտահայտվում նրա երկի հետևյալ տողերում. «Բայց սակայն սկսայց, թե՛

¹ Նույն տեղում, էջ 6:

² Տես նույն տեղը, էջ 6 և 11:

³ Նույն տեղում, էջ 10:

⁴ Նույն տեղում, էջ 9:

⁵ Նույն տեղում, էջ 8:

⁶ Նույն տեղում, էջ 10:

պէտ և ջանիւ. **միայն թէ շնորհակալ որ մերոցս գտանիցի աշխատութեանցս»**¹: Սուրբ հայրը նույն այդ «շնորհակալութեան» մասին գրում է նաև այլ էջում. «**Այլ եթե շնորհակալ և մերոցս տքնութեանց և ջանից լինիցիս**, ո՛վ ուսումնասէր դու և յայտոսիկ զմեզ աշխատեցուցանող»² (ընդգծումները՝ Ռ. Ք.): Նկատվում է, որ ինչպես ամենայն ստեղծագործ անձ, այնպես էլ հենց ինքը՝ Խորենացին, ուներ «նախընտրելի ընթերցողի» խնդիր³: Իր անձի և իր կրթության ու ամենայն հնարավոր իր ասելիքի նկատմամբ այլ հոգևորականների վերաբերմունքով պայմանավորված՝ գուցե իր ժամանակում առավել անհնար տեսնելով, այնուամենայնիվ, ամենքի՝ որպես «ընթերցասէր» և իմաստության, քաջության ու ամենայն առաքինության «ուսումնասէր» կայացման համար Մովսես Խորենացին հոգևոր սիրո ճիգով ու իմաստությամբ իր «Պատմութիւն Հայոց» երկով ու նաև այլ ստեղծագործություններով ու թարգմանություններով անում էր անհրաժեշտ ու նախընտրելին:

Սերունդներին հղված՝ կյանքի եղելումը հասկացող ու մեկնող նրա «ասելիքը», ըստ մարդկային բնության սկզբունքորեն համընդհանուր ու նաև անձի անհատական կարողության, գրվել է որպես կյանքի եղելումի անցողիկությունից տքնությամբ ու ջանքով «բռնված» էական իմաստ և «նախընտրելի ընթերցողի» բանական հոգու տեսանությանն ու հասկացմանն ի ներկայության է կոչված ու կացուցված որպես գրին «ի պահ» հանձնված և այդկերպ՝ «ասված» խորհուրդ: Խորենացին վերոբերյալ տողերում ընթերցողի հոգուն և սրտին «դիպչող» մի խոսք է ասում, որում և կամ

որով իսկ էականորեն նշանակալի իսկություն ու խորհուրդ հայտող իմաստի նկատմամբ բացության, ուշադրության, ընկալելու և հենց հասկացման ձգտող վերաբերմունքի է կանչում ու կազմակերպում ընթերցողին: Պատմահայրը իմաստի ու իմաստության որոնումի սեր, ուղղորդված միտում ու շարժ է սերմանում ընթերցասիրության և ուսումնասիրության ձգտող և հոգևոր կանչին անսացող՝ իրեն նախընտրելի ընթերցողի հոգում՝ առ ի հասկացում, որ և կնշանակի՝ հասու դառնալու աճի կոչում նրան: Կարելի է նկատել, որ այդ տողում Պատմահայրը հոգու և հենց սրտի խորքից բխած, իմաստ ու իմաստություն որոնող մարդկային անձը «ջերմացնող», պատմությամբ «ասվածի» իսկությանը ընթերցողի հոգու՝ սրտի և մտքի հավանողական հակում ու հոժարում, մերձիմացության և իսկությանը հասու լինելու մղում ու շարժ առաջացնող մի խոսք է ասում: Նկատելի է նաև, որ սուրբ հայրը նվիրական իր հույսի և նրանում՝ ըղձության բարբառով «ասված» և գրից իմանալի իմաստի, որում և՛ իմաստության խորհուրդի, նկատմամբ **էական դիրքորոշման և վերաբերմունքի** է կանչում ընթերցողին, այն է՝ **շնորհակալության**:

Մովսես Խորենացին շատ կարևոր է դիտում **հոգեկան այն կարգավորությունը, որը և պատմությամբ ասվածում ներկա շնորհին և ուրեմն՝ պատմվող կյանքի եղելումի իրադարձությունների ու գործերի գործության ճշմարիտ, անշեղ և ուղիղ բացահայտությանը՝ իսկությունը բացահայտող իմաստին, հասու լինելը հնարավորելով ու կատարումը հաջողելով, բերում է ասվածի նկատմամբ շնորհակալ վերաբերմունքին**: Սուրբ և իմաստուն մեր Պատմահայրը՝ հենց ինքն արդեն ուներ ժամանակակիցների ու սերունդների ինքնության համար «նախընտրելի ընթերցողի» իր փափագը, **ընթերցասեր և ուսումնասեր ընթերցողի՝ առ իմաստություն սիրո բացության և հասու լինելու տենչումի՝** այն

¹ **Մովսես Խորենացի**, Պատմութիւն Հայոց, Եր., 1991, էջ 12:

² Նույն տեղում, էջ 22:

³ Պատմահոր երկից մեջբերվող առաջին մտքի՝ էական մասով զանազանվող մեկնաբանությունը՝ որպես միայն գնահատող, երախտագետ ու շնորհակալ ընթերցողի խնդիր, տես **Աբրահամյան Ա. Գ.**, Մովսես Խորենացի, Հայպետհրատ, Եր., 1959, էջ 77:

ի բարի կարգավորությունը, որին և հղված է ու միայն մատչելի կարող է լինել պատմության հյուսմամբ՝ հոգու խորքից սիրով ու աստվածային շնորհով, այլև տքնությամբ ու ջանքով և ըղձությամբ ու փափագով ասման բերված և իրենում **իմաստության խորհուրդ պահող ու հայտումն հնարավորող իսկության ու իմաստի ուղիղ դրվածքն ու լրիվությունը**:

Կարելի է նկատել, որ վերոբերյալ տողերում՝ «Բայց սակայն սկսայց, թեպէտ և ջանիւ. միայն թէ **շնորհակալ** որ մերոցս գտանիցի աշխատութեանցս» և «Այլ եթէ **շնորհակալ** և մերոցս տքնութեանց և ջանից լինիցիս, ո՛վ ուսումնասէր դու և յայտսիկ զմեզ աշխատեցուցանող», խոսքի իմաստը լոկ երախտագետ լինելու մասին չէ, այլ՝ «շնորհը կալող լինելու» և հենց «շնորհընկալության»: Սիրով և ուրեմն՝ սիրո ձգտմամբ ու փափագով շնորհին հաղորդ և ընկալ դարձող ներկրթությամբ է հնարավոր պատմվածի «լուսավորությամբ» լուսավորվելն ու լույսի մեջ ապրելը, շնորհի այդ «մնասք» սփռելն ու բազմապատկելը՝ ըստ ավետարանական առակի, որով և առ Աստված պտղացյալ՝ առաքինության գործերի բարի պտուղներ տալը կյանքում: Սա իսկ է **շնորհակալություն ու երախտագիտություն՝ ուսանել շնորհը և չկորցնել այն, պահպանել ու դրանում կատարելագործվել, լինել ուսյալ և ուսուցմամբ փոխանցելով՝ բազմապատկել**:

12. Էական է նաև այդ մտքի արտահայտման ձևը: Իմաստուն հայրն ընթերցողին կոչում է առաքինության, նրան ուղղելով խոսքը որոշակիորեն, ասելով ու շեշտելով՝ «...ո՛վ ուսումնասէր դու և յայտսիկ զմեզ աշխատեցուցանող» (ընդգծումը՝ Ռ. Բ.): Հիրավի, սա նույնպես յուրովի հռետորական որոշակի ձև է՝ երկում ասացյալի նկատմամբ ընթերցողին կենտրոնացնելու և

ըմբռնել տալու, որ անձամբ հենց իրեն է ուղղված խոսքում ասվածը՝ յուրաքանչյուրին, որ ընթերցում է այդ տողը: **Կազմակերպվում է հերմենևտիկական իրադրություն, ընդ որում՝ ոչ միմիայն հերմենևտիկայի ժամանակակից ըմբռնմամբ: Վերոբերյալ մտերիմ հորդորումով պատմության ընթերցողը կանչվում է հասկացման, և նրա այդ ուղղվածությունում ներկա են նաև իմաստուն ուսուցչի վարդապետությունն ուսանել սկսող՝ թեև հասուն անձի և, այնուամենայնիվ, իրենում՝ ներանձնականում ու հենց «ներքին մարդ»-ում՝ «մանուկ» հոգու պարզություն, սեր և իմաստության տենչ, բաղձանք և մատուցվող ճշմարտության նկատմամբ հավատով ակնկալություն ու վստահող անսացում: Սուրբ Գրի ընթերցանության հենց այս եղանակն է, որ Առակաց Գրքում ուսուցանվում է որպես **հասկացման ձգտում ու սեր իմաստության, և այդ իսկ է՝ ընթերցանության իմաստություն**:**

Էական է նկատել ու ամրագրել, որ ընթերցողական այդկերպ բացությունն ու եղանակը և հասկացման նպատակամիտությունը, իհարկե, տարբեր են հասկացողական մեկ այլ ուղղորդվածությունից ու կազմակերպվածությունից, ըստ Գաղամերի բնորոշման՝ ասվածին սոսկ որպես **հնարավոր ճշմարտության վերաբերող հասկացողական կեցողությունից**², նույնպես դրական, բայց որը նկատի ունենալով, թերևս, կյանքում առկա, ինչպես նաև մշակույթից փոխանցվող մոլորեցնող մտքերի, վարք ու բարքի հնարավորությունը, առավել **զգուշավոր և ասվածի նկատմամբ հեռակացություն (դիստանցիա) պահող կեցվածք է**:

13. Պատմահոր հայեցակարգում **հասկացումը զուտ տեսական չէ, այլև գործնական**: Այն հասկացումը, որին և կանչում է Խորենացին իր պատմության ընթերցողին, դրսևորվում է տեսականի

¹ Նույն տեղում, էջ 22 (գլուխ 2, տ. 11):

² Տե՛ս **Гадамер Х. Г.**, Истина и метод, “Прогресс”, М., 1988, էջ 440:

ու գործնականի անկեղծ ու անխտրոց միասնությամբ: Պատմահայրը նկատի չունի գուտ մտակառուցվածքային ու սոսկ այդկերպ՝ «տեսական» հասկացում: Հայոց կյանքի եղելումի իսկությունը հայտող իմաստի ու իմաստության խորհուրդի հասկացումը, որին և կոչում է նա իր ընթերցողին, ըստ էության, կյանքում իր գործնական կատարումին ուղղված հասկացում է, որում ներկա է ընթերցողի ներքին ձգտմամբ ու արդեն նաև սիրմամբ՝ նմանումն ու կերպարանումը հասկացյալ իմաստության խորհուրդի՝ կյանքում իր կատարումին: Այսպիսի հասկացման դիտավորության և ըստ այդմ՝ կերպարանումի ու կատարումի համար «տեքստ-ընթերցող» հերմենևտիկական իրադրության կողմերը գուտ երկում բովանդակյալ «մտային բովանդակությունը» և ընթերցողի տոսկականորեն «միտքը» չեն: Խորենացու երկում բովանդակյալ իսկությունն ու իմաստության խորհուրդը հղված է ընթերցողի «սրտի խորքում բնակյալ» հոգու և՛ տեսական, և՛ կենսագործական գործությանը, այդկերպ՝ և՛ մտային իմացությանը, և՛ գործնական անելիքին: «Հերմենևտիկական իրադրությունն» այստեղ յուրահատուկ է նաև նրանով, որ Խորենացին ստեղծում է հոգեհարազատ, անմիջական իրադրություն՝ հալեցնելով տեքստում ասվածի նկատմամբ հեռակացություն պահող (Մ. Վերեր)¹ և ընթերցումը դեպի քննադատող մոտեցում կողմնորոշող «սրտի սառույցը»: Պատմահայրն իր երկում բովանդակյալ պատմության ընթերցողին ու հասկացման ձգտողին կանչում է հայոց կյանքի նշանակալի եղելումից՝ պատմությամբ հայտնաբանյալ ճշմարտությանն ու բարուն ներկրթյալ ինքնությանն ու կենսակերպին:

14. «Շնորհակալ» կեցողությունն է՝

իր բացությամբ հանդերձ, որ ուղղում և հիմնում է խոնարհություն «հայրական ջանքի» ու «ասվածի» նկատմամբ, և դրանով իսկ ընթերցողը պատվում է ասացյալը՝ իսկությունն ու խորհուրդ հայտող իմաստը, որ և բերում է իմաստության: Խորենացին այսկերպ կազմակերպում է ունկնդիր, և հենց այդպիսի «որդի», լսարան նկատի ունի իր պատմության համար սուրբ հայրը. հաստատվում է ընթերցողի որոշակի, ճշմարիտ ուղղվածություն և վերաբերմունք իմաստության նկատմամբ: Նա է «աշխատեցուցանողը», և նրա համար է նախատեսված պատմությամբ ասվածը, իսկ ընթերցանության այլ կերպով առաջնորդվելիս անհաղորդ ենք մնում պատմված իմաստին ու հայտնյալ խորհուրդին: Պատմված իմաստն այդկերպ կազմակերպված «ընթերցող» ինտենցիոնալությանը նկատելի է դառնում որպես ներկայի կարիքների համար սկզբունքորեն ուսանելի, ինչը բխում է հոգևոր կարիքների և խնդիրների, իրենց հիմնային դրվածքում անժամանակային, ունիվերսալ բնույթից: Այսպիսով՝ առաքինություններով կարգավոր հոգևորությամբ բացված ընթերցողությունը դեպի պատմվածն է ուղղորդված ուսանելիի սպասումով, տեսանումով ու ընկալումով, և այդ դեպքում է «ասվածը» յուրաքանչյուր ժամանակի, ինչպես նաև մեզ համար՝ վարդապետություն-ուսուցողություն և մենք՝ ուսումնասեր:

Իր «Պատմութիւն Հայոց» երկի ընթերցանության առաջին իսկ պահից և ողջ ընթացքում Խորենացին նախապատրաստում, կրթում ու կատարելագործում է «ընթերցասէր» ու իմաստությանն «ուսումնասէր», «չափաւոր և կամ ողջախոհ մոլութեամբ»² ու պատշաճո-

¹ Джиджян А. Р., Кочарян Р. Х., “Понимающая” методология социальных наук М. Вебера, Философия и общество. 2019. № 21-22. С. 63-64.

² Խորենացու՝ «չափաւոր մոլութեամբ» (տե՛ս Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Եր., 1991, էջ 6) և Դավիթ Անհաղթի՝ «ողջախոհ մոլութեամբ» (տե՛ս Դավիթ Անհաղթ, Սահմանք իմաստասիրութեան-Երկասիրութեան փիլիսոփայականք, աշխ. Ս. Արևշա-

րեն քննությամբ հասկացման ձգտող մարդկային ինքնություն: Նրա երկում բովանդակյալ «ասվածում», որով և՛ նկատառյալ «ասելիքում», ներկա է իրեն հոգևորությամբ մերձակից «նախընտրելի ընթերցողի» գաղափարի դիտարկությանն ու ըղձալի կատարումին հասունացնող հոգեհարազատ, բազմա-հոլով ու անձանձիր կանչ: Հայոց կյանքի նշանակալի եղելումին հասու իր ասելիքի բազմաբովանդակությունը մատուցելով «նախընտրելի ընթերցողի» իր կանչին և բուն կոչմանն անսացող անձանց՝ Պատմահայրը մարդկային ինքնության, կյանքի ու մշակույթի գոյության անցյալի, ներկայի ու նախընտրելի հեռանկարի՝ հոգևոր իմաստով պսակյալ ու կատարյալ մեկ-միասնական իմաստն ու իմաստության խորհուրդն է մեկնողաբար բացորոշում ու նվիրագրում աստվածային շնորհով զարդարյալ հոգով և ճշմարտությամբ՝ ըստ իր իմացության, հոգևոր փափագի ու սիրո ջանքի մարդկային կարողության:

Ըստ փիլիսոփայական հերմենևտիկայում հաստատված տեսակետի՝ տեքստը չունի կոնկրետ հասցեատեր, այլ՝ տեքստի ընթերցող կարող է լինել հնարավոր ու կամեցող ամեն ոք: Սակայն, որպես այս հայտնի դրույթի շտկում ու լրացում, ներկայացվող հոգվածում բացահայտվում է, որ Պատմահայր Մովսես Խորենացին ունի իր տեքստի համար «նախընտրելի ընթերցողի» իդեա, փափագ ու երազանք, ըմբռնում ու սպասում, որ միգուցե իրեն ժամանակակից ներկայում կարող էր լինել միայն հնարավոր ու քիչ հավանական, այնուամենայնիվ, հենց նրա հասկացման սիրուն է հղված հոգու խորքից սիրով, տքնությամբ ու փափագով ասման բերված իմաստի ուղիղ դրվածքն ու լրիվությունը:

Հոգվածի ներկայացման տարեթիվը՝ 28.07.2014

տյանի, Եր., 1980, էջ 29) արտահայտություններն այդ տեղիներում իրենց գործնական կիրառություններում նույնիմաստ են:

ГЕРМЕНЕВТИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ И “ЧИТАТЕЛЬ ИСТОРИИ” В ИСТОРИКО–НАУЧНОЙ КОНЦЕПЦИИ МОВСЕСА ХОРЕНАЦИ

РОМИК КОЧАРЯН

*«Матенадаран», институт древних рукописей им. Машицоца,
старший научный сотрудник, кандидат философских наук*

Согласно установленной в философской герменевтике общеизвестной точке зрения, у текста нет конкретного адресата, его читателем может быть любой желающий. Однако в качестве дополнения и коррекции этого тезиса в представленной статье раскрывается идея, стремление и мечта, понимание и ожидание основателя армянской истории Мовсеса Хоренаци о предпочтительном читателе, который, возможно, в его время мог быть лишь возможным и маловероятным, и тем не менее, именно к его любви и стремлению к пониманию обращена прямота и полнота смысла сказанного, выраженного из глубины сердца, с любовью, усердием и вожделением.

HERMENEUTIC SITUATION AND “READER OF HISTORY” IN THE HISTORICAL–SCIENTIFIC CONCEPT OF MOVSES KHORENATSI

ROMIK KOCHARYAN

*The “Matenadaran” Mesrop Mashtots Institute for Ancient Manuscripts
Candidate of Philosophical Sciences, Senior Researcher*

According to the established philosophical hermeneutics well-known point of view, the text has no specific addressee, it can have any reader. . However, as a supplement and correction of this thesis presented in the article there opens up the idea, aspirations and dreams, understanding and expectation of the founder of the Armenian history Movses Khorenatsi on the preferred reader, who could at his time only be possible and unlikely. Nevertheless, it was towards his love and pursuit of understanding that were faced straightforwardness and completeness of the spoken meaning invested from the heart with love, diligence and desire..